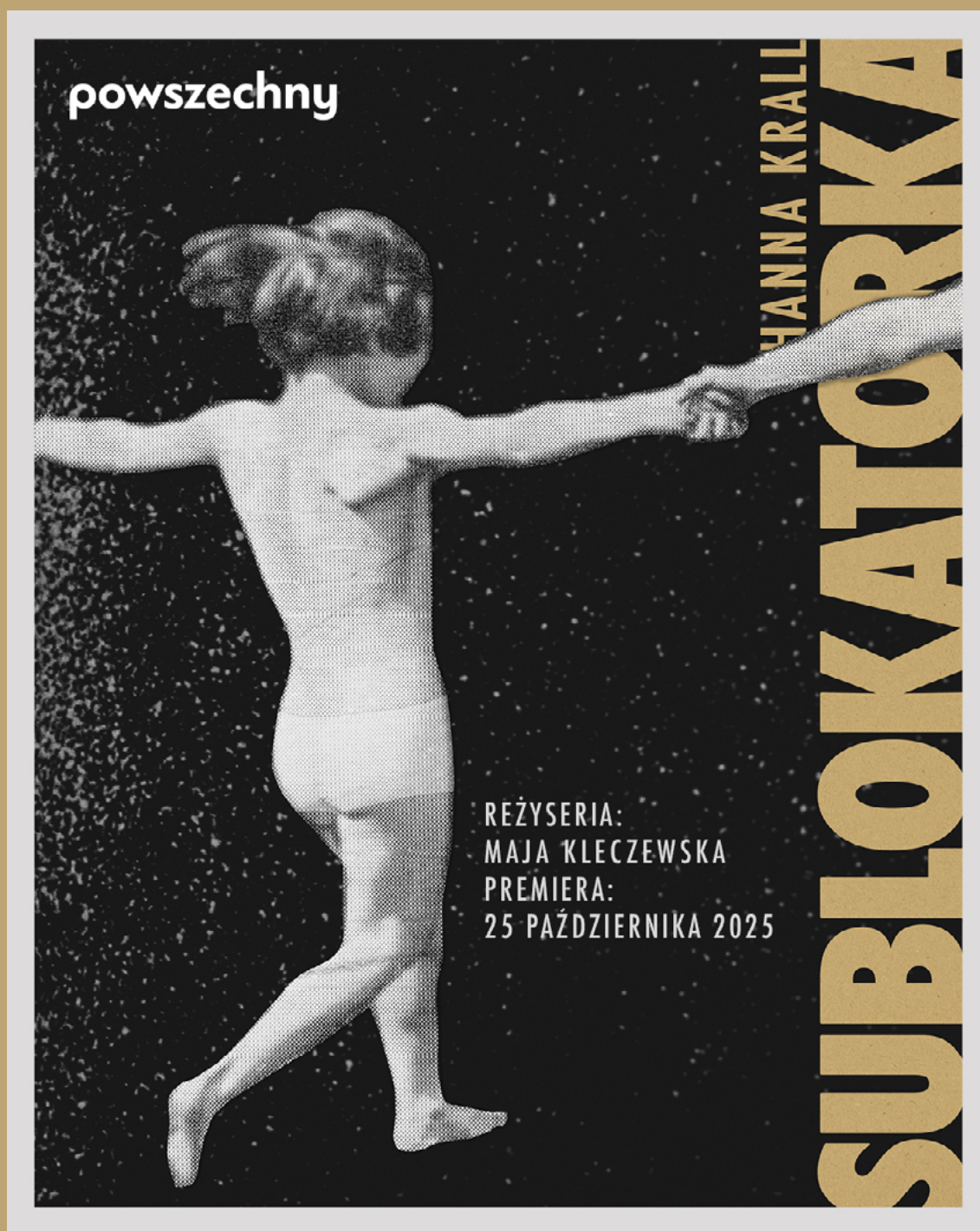

powszechny

scenariusz lekcji

Sublokatorstwo jako kategoria polskiej kultury

Perspektywa prozy Hanny Krall oraz spektaklu Mai Kleczewskiej

Lekcja po obejrzeniu spektaklu pomaga uczniom zrozumieć, czym było „bycie sublokatorem” po „aryjskiej” stronie: kto ustalał zasady, ile to kosztowało i czego oczekiwano w zamian. Praca opiera się na fragmentach scenariusza spektaklu oraz tekstach towarzyszących

O spektaklu. „Sublokatorka” na podstawie prozy Hanny Krall, adaptacja tekstu i dramaturgia: Grzegorz Niziołek, reżyseria: Maja Kleczewska. Scenariusz nie jest adaptacją jednej książki, lecz kolażem różnych tekstów Krall (m.in. „Sublokatorka”, „Zdążyć przed Panem Bogiem”).

Czas trwania

90 min

Przedmiot

język polski

Grupa wiekowa

Klasy II–IV liceum
i technikum

Cele lekcji:

Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polega podział na „jasnych” i „ciemnych” w tekście Krall,
- rozumie, że ukrywanie się miało swoją cenę: nie tylko pieniężną, ale też cenę posłuszeństwa i wdzięczności,
- formułuje własne stanowisko na podstawie konkretnej sceny.

Zadanie 1: Pierwsze wrażenie

Poproś, żeby każdy powiedział jedno zdanie: obraz, dźwięk albo moment ze spektaklu, który został mu w głowie. Nie komentuj i nie oceniaj odpowiedzi, zapisz na tablicy kilka powtarzających się motywów. Wróćcie do nich na koniec zajęć i zastanówcie się, czy po omówieniu materiału nabrały nowego znaczenia.

Zadanie 2: Archetyp podziału na „Jasnych” i „Ciemnych”

Fragment 1

„Wiesz, że jedni ludzie są jaśni, a inni ciemni. Widać to gołym okiem. Joseph Conrad jest jasny, a w Dostojewskim sam mrok. Albo Tomasz Mann, jaki jasny. Albo mroczny Kafka i jasny Isaac Singer. Maria i Marta, siostry Łazarza. Maria – uduchowiona, uskrzydłona, cała jasna, słucha Jezusa, a Marta – zrzędliva, na obrazach zwykle brzydsza i nieco przygruba, krząta się koło kolacji. Nie jest to podział na lepszość i gorszość. Raczej na lepszy i gorszy los. Wiadomo, o co chodzi, ale trudno wytłumaczyć. Jasny jest wielkoduszny i okazuje pomoc, na ogół bez wahania, ciemny jest wdzięczny, na ogół bezgranicznie. Na ile sposobów potrafi tę swoją wdzięczność okazać – spojrzeniem, uśmiechem, słowem, skinieniem głowy... Jasny jest u siebie, ciemny przychodzi z wizytą. Ciemny to gość. Ciemny to jednak sublokator.”

Fragment ze scenariusza spektaklu „Sublokatorka”

Fragment 2

„Pokazywali dziś w telewizji Krystynę Krahelską. Miała jasne włosy. Pozowała do pomnika Syreny, pisała wiersze, śpiewała dumki i zginęła w warszawskim powstaniu wśród słoneczników. Cóż to za piękne życie i piękna śmierć. Prawdziwie estetyczna śmierć. Tylko tak należy umierać. Ale tak żyją i umierają piękni i jaśni ludzie. Czarni i brzydcy żyją i umierają nieefektownie: w strachu i ciemności. (...) Krysia wspaniałym była człowiekiem. Ojciec, wojewoda i społecznik, był wysokim i pięknym mężczyzną, narzeczoną zaś był lotnikiem i brał udział w bitwie o Anglię. Bo też kim miał być ojciec Krahelskiej, jeśli nie wysokim, pięknym mężczyzną i kto miał być jej narzeczoną, jeśli nie bohaterski lotnik broniący Anglii? Czy wyobrażasz sobie, że bohaterskiego lotnika ma Rywka Urman z Krochmalnej 18?”

Fragment ze scenariusza spektaklu „Sublokatorka”

Pytania do pracy z tekstem:

1. W jaki sposób autorka posługuje się antytezą i podziałem na ludzi „jasnych” i „ciemnych”?
2. Jakie konwencje literackie (romantyczne, heroiczne) zostają w tych fragmentach zdemaskowane jako przywilej dostępny wyłącznie „jasnym”?
3. Dlaczego biologiczne przetrwanie zostaje w kulturze polskiej ustawione w hierarchii niżej niż śmierć na barykadzie?

Zadanie 3: Status ocalenia jako „niezasłużonego prezentu”

Fragment 1

Hanna Krall: *[...] podział na czerń i biel nie jest podziałem na gorszość i lepszość czy na głębię i płytkość. Nie, to jest podział ze względu na los. Maria i Marta, siostry z obrazu Velázquez, to niezłe porównanie. Maria była ailée, uskrzydłona, dopuszczona, by słuchała słowa Jegó, a Martę przegnano do kuchni. To jest także podział na tych, którym dane było ratować i na tych, którzy musieli być ratowani. Przyjemniej jest ratować niż być ratowanym, no nie?*

Elżbieta Janicka: *W książce czytamy, że Sublokatorce (postaci) „nie należy [...] się nic, nic zupełnie, poza barakiem z tabliczką «41», pierwszym z prawej strony, zaraz za wejściem” (Krall, 2008, s. 113), czyli poza komorą gazową (bo jesteśmy na Majdanku) i wszystko inne „dostaje w niezasłużonym prezencie” (Krall, 2008, s. 113). Tylko że z punktu widzenia logiki wiodącej do baraku nr 41, barak nr 41 – i tylko barak nr 41 – „należałby się” zarówno Marcie, jak Marii, bez różnicy.*

[...]

Elżbieta Janicka: *Bo czym jest ciemność wpisana w ciało, czym jest ten krok, sposób patrzenia i niepatrzenia, płacz (koniecznie cichy), siadanie na brzeжку krzesła? Ciemność nie bierze się z ciała, tylko zostaje w nie wdrukowana. Czy tym, co jest wpisane w ciało – inaczej ciemnych, inaczej jasných – nie są reguły dominacji i podporządkowania?*

„Sublokatorka” po latach. Z Hanną Krall rozmawiają Elżbieta Janicka i Joanna Tokarska-Bakir, „Studia Litteraria et Historica” 2013, nr 2, s. 15-17.

Pytania do pracy z tekstem:

1. Zanalizuj obraz „baraku z tabliczką 41”. Jak ta fraza przeddefiniuje pojęcie podstawowych praw człowieka w odniesieniu do ocalałego z Zagłady?
2. Jak poczucie „niezasłużonego prezentu” rzutuje na psychikę ocalałego i jego zdolność do budowania partnerskich relacji z większością?

Ćwiczenie:

Uzupełnij tabelę, charakteryzując środki aktorskie obu stron:

Kategoria ekspresji	Postaci „Jasne” (gospodarze, heroizm)	Postaci „Ciemne” (sublokatorka, ukrywani)
Motoryka ciała i przestrzeń		
Głos, intonacja i rytm mowy		
Spojrzenie, gest i relacja z drugim		

Zadanie 4: Całość we fragmentach – – „Sublokatorka” na scenie

Fragment 1

„Dzisiaj wiemy, że jest to właśnie dzieło, całość we fragmentach, a nie po prostu zbiór reportaży, opowiadań, rozmów. [...] Historie się rozchodzą i schodzą, gwałtownie się urywają i znajdują dalszy ciąg w losach innych postaci. [...] Pisana przez Hannę Krall w ciągu ostatnich pięciu dekad księga krąży wokół figury Sublokatorki. Czyli kogoś, z kim kontrakt sublokatorski może zostać w każdej chwili zerwany. Sublokatorka nie może odwołać się do żadnego prawa, do żadnej reguły moralnej, do żadnego ludzkiego sojuszu, który dawałby jej obietnicę przeżycia”.

Grzegorz Niziołek, „Sublokatorce” Hanny Krall, tekst z programu do spektaklu

Pytania do pracy z tekstem:

1. W jaki sposób spektakl Mai Kleczewskiej przenosi na scenę „całość we fragmentach”, czyli historie, które się urywają i znajdują dalszy ciąg w losach innych postaci? Wskaż przykład ze spektaklu.
2. Wskaż w spektaklu scenę, w której „kontrakt sublokatorski” zostaje zerwany. Kto i dlaczego go zrywa?

Zadanie 5: Sublokatorzy dzisiaj

A) Podaj jeden przykład z dzisiejszego życia (np. w szkole lub w społeczeństwie), kiedy większość traktuje innych jak „sublokatorów”, dając im do zrozumienia: „możecie tu być, ale bądźcie cicho i się nie narzucajcie”. Po czym można to poznać? Jak mogą się czuć osoby, które są tak traktowane?

Uwaga: analogia dotyczy szerokiego mechanizmu wykluczenia, bez wskazywania konkretnych osób z klasy.

.....

.....

.....

B) W grupach opracujcie pięć zasad dla waszej klasy, dzięki którym nikt nie będzie w niej „sublokatozem”, a wszyscy poczują się współgospodarzami. Pomyślcie o konkretnych sytuacjach, np. zabieraniu głosu, podejmowaniu wspólnych decyzji czy przyjmowaniu nowych osób.

1.

2.

3.

4.

5.

Materiały dodatkowe:

1. Więcej o koncepcji artystycznej i kontekście spektaklu reżyserka opowiada w wywiadzie dostępnym online. Nagranie pozwala zrozumieć motywacje artystki oraz wizję repertuarową Teatru Powszechnego im. Z. Hübnera.

- „Maja Kleczewska: Teatr Powszechny stanie się przestrzenią rozmowy”

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=iWmx5mU851g>

2. Szersze tło dla tematów spektaklu daje wykład Joanny Tokarskiej-Bakir o jej książce „Pod klątwą. Społeczny portret pogromu kieleckiego”. Autorka, antropolożka kultury, pokazuje, jak badać relacje między polską większością a żydowską mniejszością w czasie wojny i tuż po niej. Nagranie może być pomocne dla nauczycieli historii i języka polskiego.

- „Joanna Tokarska-Bakir - Pod Klątwą. Społeczny portret pogromu kieleckiego”.

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=QPs43PUGbx4>

scenariusz: **Katarzyna Szczudlińska**
opracowanie graficzne: **Agata Konarska**

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa
Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

powszechny